

ხასიათი, როგორც ადამიანის თვისებების ერთობლიობა

DOI: <https://doi.org/10.52340/bal/2025.01.06>

ანოტაცია

ხასიათი ადამიანის ქცევის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორია, რომელიც, თავის მხრივ, სოციალური ზემოქმედებით გარკვეულ ცვლილებებს განიცდის: გარე ფაქტორების ზეგავლენით ხასიათის ზოგიერთი თვისება მძაფრდება, ზოგიერთი სუსტდება, ზოგი კი უცვლელი რჩება.

ფსიქოლოგიის, როგორც დამოუკიდებელი მეცნიერების ჩამოყალიბებასთან ერთად, ყალიბდებოდა ხასიათის კონცეფცია. ამ პრობლემის შესახებ ერთი საერთო მიდგომა არ იქნა შემუშავებული, სხვადასხვა მკვლევართა ჯგუფებმა განიხილეს ბუნება, სტრუქტურა, თავისებურებები, ასევე ფაქტორები, რომელიც განაპირობებს ხასიათის განვითარებას.

ხასიათი - ეს არის პიროვნების განსაზღვრული არსებული ფსიქიკური თავისებურებების ერთობლიობა, რომელიც განსაზღვრავს მის ქცევას განსაზღვრულ ცხოვრებისეულ პირობებში. პიროვნების გამოცდილების მარაგი, რომელიც ყალიბდება ინდივიდუალურ-ტიპოლოგიური მახასიათებლებით და გამოვლინდება ქცევის თავისებურებებში, გარემოსთან ურთიერთობებში.

ხასიათი წარმოადგენს პიროვნების ფსიქიკური თავისებურებების ინტეგრაციას, რომელიც ადამიანისათვის არის მისაღები.

მის სტრუქტურაში გამოყოფენ ორ ჯგუფს: პირველს მიეკუთვნება ნიშნები, რომლებიც უზრუნველყოფს პიროვნების მიმართულებას (მოთხოვნილებები, განწყობა, მოტივაცია, ინტერესები, იდეალი, მიზნები). პიროვნების მიმართულებაა მოთხოვნილებები და ადამიანის ქცევის მოტივი. ეს ყველაფერი წარმოადგენს ძირითად მარაგს. ამ ყველაფერის გარეშე არ ყალიბდება პიროვნების ხასიათი. ადამიანის მიმართება ვლინდება სუბიექტისა და პიროვნების ერთმანეთთან ურთიერთობისას. ადამიანის ურთიერთობები მრავალმხრივია: ურთიერთობა სამყაროსთან, საზოგადოებასთან, ერთმანეთთან, სამსახურთან და მის შედეგებთან.

მეორე ჯგუფს მიეკუთვნება ინტელექტუალური, ნებელობითი და ემოციონალური ხასიათის თვისებები. ხასიათის ინტელექტუალური თვისებები თანამედროვე პირობებში სამხედრო საქმიანობაში უმნიშვნელოვანე-

ეკატერინე სსულუხია

თბილისის ჰუმანიტარული უნივერსიტეტის ასოცირებული, აფილირებული პროფესორი ალმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

<https://orcid.org/0009-0000-1546-2855>

Email: ekasulukhia@gmail.com (+559 577 94 84 13)

სია. მაღალი განვითარება შემეცნებითი ინტერესების და გონებრივი შესაძლებლობები, ცნობისმოყვარეობა და შემოქმედებითი მიდგომართულ ინტელექტუალურ საკითხებზე განაპირობებს ადამიანის ურთიერთობებს რეალობასთან და პროფესიულ ცხოვრებასთან (დამოუკიდებლობა, კრიტიკულობა, რწმენა, გადაწყვეტილების მიღება და სხვა). ხასიათის თვისება, ისეთი როგორცაა გადაწყვეტილების მიუღებლობა შეიძლება გამონეული იყოს სამხედრო საქმის ცოდნის სიმცირით, მისი სუსტი ინტელექტუალური მომზადებით რთულ სიტუაციებში.

ნებელობითი თვისებები განსაზღვრავენ ადამიანის მზაობას საკუთარი ქცევა დაარეგულირონ ცნობიერად, რომელიც დაკავშირებულია სირთულეების და დაბრკოლებების გადალახვასთან, ქცევა მიმართოს გარკვეული პრინციპებისა და დავალებებისაკენ.

საკვანძო სიტყვები: სახიათი, ხასიათის ინტელექტუალური თვისებები, ხასიათის კონცეფცია.

CHARACTER AS A SET OF HUMAN TRAITS

EKATERINE SKHULUKHIA

Associate, Affiliated Professor, Tbilisi Humanitarian University

Associate Professor, East European University

<https://orcid.org/0009-0000-1546-2855>

Email: ekasulukhia@gmail.com (+559 577 94 84 13)

ANNOTATION

Character is one of the determining factors of human behavior, which, in turn, undergoes certain changes under the influence of society; under the influence of external factors, some character traits are strengthened, some are weakened, and some remain unchanged.

Along with the development of psychology as an independent science, the concept of character was also taking shape. No single common approach to this problem has been developed, various groups of researchers have discussed the nature, characteristics, and factors that determine character development.

Character is a set of specific mental characteristics of a person that determine their behavior in certain life circumstances. A person's stock of experience, which is formed by individual-typological characteristics and is manifested in behavioral characteristics and relationships with the environment.

Character is the integration of a person's mental characteristics that are acceptable to a person. In its structure, two groups are distinguished: The first includes signs that provide direction to the personality (needs, moods, motivations, interests, ideals, goals). The direction of the personality is the needs and motives of human behavior. All of these constitute the basic resources. Without all of these, a person's character cannot be formed. The relationship between a person and a subject is revealed in the relationship between them. Human relationships are multifaceted: relationships with the world, society, each other, work and its results.

The second group includes intellectual, willful, and emotional character traits. Intellectual character traits are of paramount importance in modern military activities. High development of cognitive interests and mental abilities, intelligence and a creative approach to complex intellectual issues determines a person's relationship with reality and professional life (independence, criticality, faith, decision-making, etc.). A character trait such as indecisiveness may be caused by a lack of knowledge of military affairs, his weak intellectual preparation in difficult situations.

Volitional qualities determine a person's willingness to consciously regulate their behavior, which is associated with overcoming difficulties and obstacles, and to direct behavior towards certain principles and tasks.

Keywords: personality, intellectual qualities of character, concept of character.

ძირითადი ტექსტი

პირველად ტერმინი „ხასიათი“ გამოიყენა თეოფრასტმა (ძვ. წ. 330-288), მასში იგულისხმა ნიშნები, მინიშნებები, თვისებები, ადამიანის თავისებურებები. მან აღწერა 31 ხასიათის თვისება, საკმაოდ გამოხატული მაგალითებით. ამდენად, მლიქვნელური ხასიათის მქონეს უწოდა „მლიქვნელი“, ტრაბახის მოყვარულს „ტრაბახა“, ენაჭარტალას „ჭორიკანა“ და ა.შ. თეოფრასტი თვლიდა, რომ პიროვნების ნიშან-თვისებების გამოხატვა საკმაოდ მნიშვნელოვანი იყო პიროვნებისათვის [1. 192]. ასევე, მან პირველმა ივარაუდა, რომ საზოგადოება დიდ გავლენას ახდენს პიროვნების ხასიათის ჩამოყალიბებაზე. ანტიკური ეპოქის ავტორების შეხედულებები: თეოფრასტი, პლატონი, არისტოტელე ხანდახან ფსიქოლოგიურ ხაზს ხასიათის ინტერპრეტაციას და საზოგადოებრივი ცხოვრების პრიორიტეტულ საკითხებს უწოდებდნენ.

ხასიათის მატერიალისტური კონცეფციის

ჩამოყალიბებაში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ჰიპოკრატემ (ძვ. წ. 460-370), ადამიანზე, მის თავისებურებებზე და პიროვნებათმორის განსხვავებებზე. ეს განსხვავება დამოკიდებულია ადამიანში არსებულ სითხეზე (სისხლი, ლიმფა, ნალველი და შავი სითხე), მან ამით განსაზღვრა ტემპერამენტი (სანგვინიკი, ფლეგმატიკი, ქოლერიკი და მელანქოლიკი) და მათ საფუძველზე გამოყო პიროვნების ხასიათის სხვადასხვა ტიპები. ზუსტად ხასიათის მატერიალისტური მოძღვრება არის პიროვნების ტიპების თავისებურებების ჩამოყალიბების საფუძველი.

ამრიგად, არ არის რთული იმის გაგება, რომ ანტიკურ პერიოდში ეს პრობლემა იყო აქტუალური, რომელიც დღესაც მნიშვნელოვანი საკითხია თანამედრო ფსიქოლოგიაში.

მე-18 საუკუნეში ფრანგი მატერიალისტები (დიდრო, გელვეცი, ლამეტრი, გოლბახი, რობინე) პიროვნების ხასიათს განიხილავდნენ, როგორც

ცხოვრებისეულ პირობებთან პირდაპირი კავშირის მქონეს. ისინი ფიქრობდნენ, რომ გარემო განსაზღვრავს ადამიანის ხასიათს, ისინი გადამწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ადამიანის აღზრდას.

„ფიზიოგნომიკის“ ავტორი ლაფატერი, ხასიათს განიხილავდა, როგორც ბედს და გუნება-განწყობილებას როგორც მემკვიდრეობითს.

„ფრენოლოგიის“ ფუძემდებელი გალლი პიროვნების ხასიათს მიაწერდა თავის ტვინის ნახევარსფეროებს, გალას თორიის მიხედვით, პიროვნების ხასიათი შედგება 27 ელემენტარული ფსიქიკური შესაძლებლობებისაგან.

საბოლოოდ „ფრენოლოგიის“ არათანმიმდევრულობა დამტკიცდა, თუმცა, ხასიათის კლასიფიკაციის მცდელობამ უმნიშვნელოვანესი როლი ითამაშა ნევროლოგიასა და ქარაქტეროლოგიაში [1. 174-189].

ცხადია, მე-18 საუკუნეში არსებობდნენ ამ თეორიის მოწინააღმდეგე თეორიები, რომლებიც ინარჩუნებდნენ ინტერესს ხასიათის საკითხთან დაკავშირებით. ქარაქტეროლოგიის, როგორც მეცნიერების შესახებ, პირველად გამოითქვა ინგლისელი ჯონ სტუარტ მილის ნაშრომებში და მან ეტიოლოგია უწოდა [1. 190]. მისი ეტიოლოგიის მიხედვით - ეს არის მეცნიერება ხასიათის ფორმირების კანონების შესახებ, თუმცა პიროვნების გავლენა, ავტორის მიერ ფაქტობრივად უგულებლყოფილია.

ემპირიული ფსიქოლოგიის უძლიერესი წარმომადგენელი ტ. რიბო ხასიათის კონცეფციის გაგებისათვის გამოყოფდა ორ ძირითად პირობას: მთლიანობას და მდგრადობას. ხასიათი შეიძლება ჩაითვალოს მკვეთრად გამოხატულად, თუ მოცემულ პიროვნებას გარკვეული ნიშან-თვისებები გამოიხატება ბავშვობაში და გრძელდება მთელი ცხოვრების მანძილზე. რიბო ხასიათს ყოფს ორ ნაწილად: მგრძობიარე და ნებელობითად. გაკეთდა რა დასკვნა ხასიათის მდგრადობასთან დაკავშირებით, რიბო ამ საკითხს განიხილავს, როგორც მემკვიდრეობითს, იგი არ აფასებს სოციალურ ზეგავლენას.

სხვა წარმომადგენლები ემპირიული მიმართულებისა, ა. ფულე ხასიათში იგი განიხილავდა შექნილ თვისებებს [2], მისი მიმდევარი იყო მალაპერი. თავის ნაშრომში „ხასიათის ელემენტები და მათი ურთიერთშეთანხმების კანონები“ ის საუბრობს იმაზე, რომ ქარაქტეროლოგია შედგება ორი: სტატისტიკური და დინამიური ნაწილისაგან. პირველი შეისწავლის ხასიათის სტრუქტურას, ხოლო მეორე

მისი ევოლუციის ფუნქციებს და კანონებს. მალაპერის აზრით, ხასიათის თავისებურებები განპირობებულია აზროვნებით, გრძნობით და ნებელობით. ის გამოყოფს ხასიათის ექვსს სახეს: აპათიური, აფექტური, აზრობრივი, აქტიური, ზომიერი და ნებელობითს. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ მალაპერი, როგორც რიბო, ხაზს უსვამს ხასიათის ნებელობას.

ფრანგმა ფსიქოლოგმა პოლანმა შექმნა ხასიათის საკუთარი თეორია, რომელიც დაფუძნებული იყო პიროვნების მიდრეკილებებზე და ამ მიდრეკილებების ერთობლიობაზე, ასოციაციის კანონის მიხედვით. შესაბამისად, ხასიათის ეს ტიპი არის „საბოლოო დაჯგუფება კონკრეტული მიდრეკილებების სისტემაში ფსიქიკური ელემენტების ირგვლივ“. ხასიათი პოლანის მიხედვით დინამიურია, ის იცვლება გარემო-ფაქტორების ზეგავლენით [3].

ფრანგი პედაგოგი ფ. კეირა თვლიდა, რომ ხასიათის საფუძველი არის ჩვევები. იგი თავის წიგნში „ხასიათი და მორალური განათლება“ აღწერს ხასიათის კლასიფიკაციას. ფ. კეირა თვლიდა, რომ ხასიათი შედგება სამი ძირითადი თავისებურებისაგან: შთაბეჭდილებები, მიდრეკილებები და გადწყვეტილების მიღების უნარი [4].

ასე, რომ მე-19 საუკუნის ბოლოს მეცნიერთა ყურადღება მიპყრობილ იყო ხასიათის კონცეფციისაკენ, ისინი აკეთებდნენ თეორიულ ანალიზს და ცდილობდნენ ამ საკითხების კლასიფიკაციას. კვლევები არ იყო ორიენტირებული პრაქტიკული დავალებების გადასაჭრელად.

ფსიქოლოგიის როგორც დამოუკიდებელი მეცნიერების ჩამოყალიბებასთან ერთად ყალიბდებოდა ხასიათის კონცეფციაც. ამ პრობლემის შესახებ ერთი საერთო მიდგომა არ იქნა შემუშავებული, სხვადასხვა მკვლევართა ჯგუფებმა განიხილეს ბუნება, სტრუქტურა, თავისებურებები, ასევე ფაქტორები, რომელიც განაპირობებს ხასიათის განვითარებას.

ასე, მაგალითად, კრეჩმერი თვლიდა, რომ ტემპერამენტი, ხასიათი და შესაძლებლობები დაკავშირებულია გარეგნულ თვისებებთან, მისი აზრით ძირითადი არის კონსტიტუცია. დაეყრდნო რა ემპირიულ მონაცემებს, მან ჩამოაყალიბა ოთხი ძირითადი აღნაგობის მქონე პიროვნება: ასთენიკი, ათლეტიკი, პიკნიკური ტიპი და დისპლასტიური ტიპი.

კრეჩმერმა ამ ტიპების შესატყვისი ორი სახის ტემპერამენტი გამოყო: ციკლოთიმიური

და შიზოთიმური. პიკნიკურ ტიპს შეესაბამება პირველი ტემპერამენტი, ასთენიკურს, ათლეტიკურს და დისპლასტიკურს შეესაბამება მეორე ტემპერამენტი. ციკლოთიმური ტემპერამენტისათვის დამახასიათებელია მხიარულსა და მონყენილ მდგომარეობას შორის მერყეობა, შიზოთიმურისთვის ფსიქოელასტიური პროპორცია, მერყეობა გაღიზიანებასა და ცივისსხლიანობას შორის. რაც შეეხება მესამე ტემპერამენტს – ფსიქიკურ ტემპს, ციკლოთიმისთვის დამახასიათებელია მერყეობა აქტიურსა და ფლეგმატურს შორის, ხოლო შიზოთიმისთვის მერყეობა მოძრაობასა და უმოძრაობას შორის [5].

ამდენად, კრეჩმერი ხასიათს კონსტიტუციაზე დამოკიდებულად თვლიდა, არსებითადაც, რომელიც თავისი არსით განსაზღვრავს ტემპერამენტს, მაგრამ ამავდროულად არ გამორიცხავს, რომ ზეგავლენას ახდენს „ფსიქიკურ აღქმაზე, გარემოსა და განცდებზე“.

სხეულის კონსტიტუციასა და ტემპერამენტს შორის კავშირზე, შეიძლება აღმოვაჩინოთ შელდონის ნაშრომებში, მან გამოყო სხეულის აგებულების სამი ძირითადი კომპონენტი: ენდომორფული, მეზომორფული და ექტომორფული. ტერმინი ნარმოიშვა ჩანასახის ფურცლისგან, ვარაუდობდნენ, რომ ანდოდერმიისაგან ვითარდება შინაგანი ორგანოები, ენდოდერმიისაგან ყალიბდება ძვლები, კუნთები, გული, სისხლძარღვები, ხოლო ექტოდერმიისაგან - თმები, ფრჩხილები, რეცეპტორული აპარატი, ნერვული სისტემა და ტვინი [6].

შელდონის ტიპები, თავისი გამოვლინებით, კრეჩმერის ტიპების მსგავსია. ენდომორფი-პიკნიკი კრეჩმერის მიხედვით, მეზომორფი-ათლეტიკი, ექტომორფი-ასთენიკი.

დადგენილია, რომ ენდომორფია, მეზომორფია და ექტომორფია მიეკუთვნებიან ტემპერამენტის პირველად კომპონენტებს - ვისცეროტონიას, სომატოტონიას და ცერებროტონიას. პიროვნებაში შეიძლება შეფასდეს თითოეული მათგანი ცალკე-ცალკე.

იგივე მიმართულების არის დელინგერის ნაშრომიც, ის ასევე ცდილობდა ერთმანეთთან დაეკავშირებინა ადამიანის ფსიქიკური და ფიზიკური თავისებურებები. მისმა ფსიქოგეომეტრიულმა ტიპებმა გავრცელება მოიპოვეს: „ნრე“, „კვადრატი“, „ზიგზაგი“ და „სწორკუთხედი“ [7].

ფსიქოანალიტიკური ან ფსიქოდინამიური მიმართულება ქარაქტეროლოგიაში ხსნის ადამიანის ხასიათს, მის ქცევას და ქმედებას, სოციალურ

ცხოვრებას მთლიანად, ინსტიტუტებისა და არაცნობიერის ჩათვლით.

ამ მიმართულების ფუძემდებელი ზ. ფროიდი პიროვნებას განიხილავს, როგორც ზოგადად ფსიქიკურის სინონიმს. ფროიდი ამტკიცებს, რომ პიროვნება ყალიბდება იდის, ეგოსა და სუპერეგოს საშუალებით. ფსიქიკის სამი სტრუქტურა და პიროვნება არის მათი ურთიერთქმედება, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანის ქცევას. ის თვლიდა, რომ ჩვილი სიამოვნებას იღებს პირის საშუალებით ჭამის დროს, ანალურ სიამოვნებას დეფეკაციის დროს. შედეგად განსაზღვრულ ცხოვრებისეულ გარემოებებში, ეს ზონები ინარჩუნებენ ლიბიდოს მთელი ცხოვრების მანძილზე. რეალიზება ხდება სუბლიმირებულ რეაქციებში, ეს განსაზღვრავს ხასიათის თავისებურებებს. შესაბამისად ადამიანის ანალური ხასიათის თავისებებით ცდილობს მაგროვოს ფული, რადგანაც ის სუბლიმირდება ისეთ რეაქციაში როგორც არის დეფეკაციის შეკავება. არაცნობიერი სურვილი ადამიანებისა ორალური ხასიათის, რომ მას კვებავდნენ, სუბლიმირდება სურვილში მიიღოს დახმარება, ცოდნა და ა.შ.

მან გამოყო ხასიათის ანალური ტიპი, რომელსაც ფლობენ ბავშვები და არიან ლიბიდოზური ტიპები: ეროტიული, ობსესიური, ნარცისული. ამასთანავე, შერეული ტიპები: ეროტიულ-ობსესიური, ეროტიულ-ნარცისული და ნარცისულ-ობსესიური [8], [9], [10].

ზიგმუნდ ფროიდისაგან განსხვავებით, რომელთანაც პირველ პლანზე გადმოდის პიროვნების სექსუალური განვითარება, მისი მოსწავლე კარლ იუნგი ტიპოლოგიის ჩამოყალიბების დროს ამოსავალ წერტილად მიიჩნევს ბიოლოგიურ განწყობას (ცნობიერი და არაცნობიერი) თვითშენარჩუნებას. იუნგმა ლიბიდო განიხილა, როგორც დიფუზური, შემოქმედებითი ცხოვრებისეული ძალა, რომელიც გამოვლინდება სხვადასხვანაირად. მაგ.: ძალაუფლების მოპოვება ან რელიგიაში წასვლა.

იუნგი ანსხვავებდა ორ ურთიერთსაწინააღმდეგო ფსიქიკურ მექანიზმებს ან ორ ცხოვრებისეულ განწყობას პიროვნებისა ექსტრავერსიან-ინტროვერსიან.

როდესაც „...ორიენტაცია ობიექტზე და ობიექტური მონაცემები გადანონის იმ ფაქტს, რომ მეტად მნიშვნელოვანი გადანყვეტილება და საქციელი განპირობებულია არა სუბიექტური შეხედულებებით, არამედ ობიექტური ურთიერთობებით, ასეთ შემთხვევაში საუბარია ექტრავერტულ განწყობაზე. თუ ეს ხშირად ხდება, მაშინ

საქმე გვაქვს ექსტრავერტირებულ ტიპთან“ [11. 90]. „ინტროვერტირებული ტიპი ექსტრავერტისაგან განსხვავდება იმით, რომ ის არ ორიენტირდება არც ობიექტზე და არც ობიექტურ მონაცემებზე, როგორც ექსტრავერტირებული ტიპი სუბიექტურ ფაქტორებზე“.

თუმცა, ადამიანები განსხვავდებიან ერთი ძირითადი ფსიქიკური ფუნქციით, იუნგის აზრით, ეს არის: აზროვნება, გრძნობა, შეგრძნება და ინტუიცია. ორი პიროვნული განწყობის კომბინაციის შედეგი და მათი ფსიქიკური ფუნქციები გამოვლინდება რვა სხვადასხვა ტიპის პიროვნებით[12].

1928 წელს კარლ იუნგმა, შვეიცარიაში ფსიქიატრთა შეკრებაზე თქვა: „ხასიათი - არის ადამიანის არსებობის მდგრადი ფორმა, როგორც ფიზიკური, ისე სულიერი წარმოშობისა. სინამდვილეში სულიერი და სხეულებრივი ურთიერთკავშირი იმდენად ღრმა არის, რომ სხეულის თავისებურებებით ჩვენ არამარტო შეგვიძლია გავაკეთოთ დასკვნები სულის ხარისხზე, არამედ სულიერი თავისებურებებით ჩვენ შეგვიძლია ვიმსჯელოთ სხეულებრივ ფორმებზე.“ [11, გვ. 90].

მაშ ასე, იუნგი და ფროიდი ცდილობენ დაამტკიცონ, რომ პიროვნება, მისი ქცევა და ხასიათი განისაზღვრება არა ცხოვრების გარეგნული პირობებით, არამედ შინაგანი თავისებურებებით.

უფრო მოგვიანებით, ტიპოლოგიაში, რომელიც გამოიყენება იუნგის ზოგიერთი მოსაზრება, არის დ. კერსისის ტიპოლოგია. ამ ტიპოლოგიის თანახმად ადამიანები იყოფიან ოთხი პარამეტრის მიხედვით: ექსტრავერსია-ინტროვერსია, საღი აზრი-ინტუიცია, ლოგიკურობა-შეგრძნება, განსჯა-იმპულსურობა. ამის შედეგად შესაძლებელია ჩამოვყალიბოთ 16 ფსიქოლოგიური პროტრეტი. რომელიც გაერთიანებულია 4 ტემპერამენტში: ეპიმეთეა, პრომეთეა, დიონისე, აპოლონი. ეპიმეთეასთვის დამახასიათებელია მოვალეობის გრძნობა, მიდრეკილება დაიკავოს საპატიო ადგილი გარკვეულ სოციალურ სტრუქტურაში. პრომეთეასთვის დამახასიათებელია მეცნიერული სული, ბუნების კანონზე მაღლა დადგეს და ის იყოს მბრძანებელი. დიონისეასთვის- მიდრეკილება თვალყური მიადევნოს საკუთარ იმპულსებს, ხოლო აპოლონისთვის-მიდრეკილება იყოს ის ვინც არის, საკუთარ თვალში გააჩნდეს ფასი [13].

ფსიქოანალიტიკური ავტორების შეხედულებები უდავოდ მნიშვნელოვანია, რაც ადასტურებს მათ მნიშვნელობას, ამასთან აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ იუნგმა საკუთარი შეხედულებები

გამოიყენა პრაქტიკაში, პერსონალის შერჩევის დროს. მაგრამ ეს მეთოდები გათვლილი იყო სამოქალაქო პიროვნებებზე და არა სამხედროებზე. ამიტომაც არ გვაქვს უფლება გამოვიყენოთ სადისერტაციო ნაშრომში.

სოციალურ-კულტურული მიმართულების წარმომადგენლები ხასიათს განსაზღვრავენ, როგორც დინამიურ პროდუქტს თანდაყოლილ მოთხოვნილებებს, სოციალური ნორმების და ურთიერთობების ურთიერზეგავლენას.

აღფრედ ადლერი თვლიდა, რომ ადამიანის ორგანიზმის ცალკეული აქტივობები (მითუმეტეს ხასიათი) არ შეიძლება განხილულ იქნას ცალკე-ცალკე. ორგანიზმი ერთი მთლიანობაა და ის უნდა განვიხილოთ პიროვნება მთლიანობაში.

საკუთარი ინდივიდუალური ფსიქოლოგიის თეორიულ საფუძვლად ა. ადლერი თვლიდა: 1. არასრულფასოვნების გრძნობა და კომპენსაციას. 2. მცდელობა იყოს საუკეთესო. 3. ადამიანის ცხოვრების სტილს. 4. სოციალური ინტერესს. 5. შემოქმედებითი „მე“-ს. 6. დაბადების რიგობრიობას. 7. ფინალიზმის ფიქსაციას.(ადამიანის ქცევა მართავს მის მოლოდინებსა და ურთიერთობებს მომავალთან). ადლერმა, ცხოვრების სტილი ახსნა, როგორც პიროვნების მთლიანობის სტრუქტურა. ხოლო პიროვნების ტიპები შეესაბამება, იმას როგორც განწყობა დაკავშირებულია ცხოვრების სტილთან. განწყობის პირველი სამი ტიპი, ადლერის მიხედვით, ეს არის: მართვა, მიღება და თავიდან არიდება(გაქცევა). ყოველი ამ ტიპისათვის დამახასიათებელია სოციალური ინტერესის არასაკმარისი გამოხატულება.

ქარაქტეროლოგიას რაც შეეხება, იგი გამოყოფს ისეთ ტიპებს, როგორცაა: მმართველი, საკუთარ თავზე ამღები და გამქცევი [14].

მნიშვნელოვანია, აღინიშნოს, რომ მიუხედავად ადლერის პიროვნების თეორიის პრაქტიკული ორიენტაციისა, მისი ემპირიული შემოწმება იშვიათად ხორციელდება.

სოციალურ-კულტურულ მიმართულებაში საჭიროა განვიხილოთ ე. ფრომის შეხედულებები, ქარაქტეროლოგიასთან დაკავშირებით. იგი ამტკიცებდა, რომ ადამიანის ქცევა შეიძლება განხილულ იქნას როგორც კულტურის ზეგავლენა, რომელიც არსებობს ისტორიის კონკრეტულ მომენტში. მან პირველმა ჩამოაყალიბა ხასიათის ტიპების თეორია, რომელსაც საფუძვლად ედო იმ საკითხის სოციოლოგიური ანალიზი, თუ როგორ აყალიბებენ ადამიანები სოციალურ პროცესებს

და კულტურას.

იმ ხასიათის თვისებას, რომელიც საზოგადოების უმრავლესობისათვის არის დამახასიათებელი, ფრომმა სოციალური ხასიათი უწოდა. (რითაც ერთი განსხვავდება მეორისაგან).

ორიენტაცია, რომლის საშუალებითაც ადამიანი კონტაქტში შედის სამყაროსთან, განსაზღვრავს მისი ხასიათის არსს. ხასიათი ეს არის ფორმა, რომელიც არის ადამიანური ენერჯის თანმხლები ასიმულაციისა და სოციალიზაციის პროცესში. ურთიერთობის ორივე ფორმა არ არის ინსტიტუტურად მოცემული, არამედ „ღიაა“. რადგან ენერჯია მოძრაობს განსაზღვრულად, ქცევებში მომენტალურად გამოიხატება ხასიათი [15], [16].

ვეთანხმებით რა, „პიროვნების თეორიების“ ავტორებს ზინგლერს და ჰოლმს, ისინი თვლიან რომ სამწუხაროდ, ე. ფრომის ხასიათის განვითარების თეორიის ემპირიული კვლევა შეუძლებელია [17].

მამ ასე, სოციალურ-კულტურული მეთოდების მიმდევარი ავტორების კვლევებმა, მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს პიროვნების განვითარების და ხასიათის ჩამოყალიბების საკითხებში. ისინი ყურადღებას ამახვილებენ სოციალურ გარემოზე, აღზრდას, მშობლებთან ურთიერთობას და ა.შ. თუმცა ემპირიული შემონახებით მათი თეორია არ არის დადასტურებული, პროფესიულ შერჩევაში მათ გამოყენება არ არის მისაღები.

ხასიათის არსის განსაზღვრაში თავისი მიდგომა შემოგვთავაზა აქცენტუირებული პიროვნების თეორიამ, რომლის ფუძემდებელია კარლ ლეონგარდი. მრავალწლიანი პრაქტიკის შედეგად გერმანელმა ფსიქიატრმა, კ. ლეონგარდმა, შექმნა აქცენტუირებული ხასიათის ტიპოლოგია და ჩამოაყალიბა მისი ამხსნელი კონცეფცია. კ. ლეონგარდის კონცეფციის თანახმად, ადამიანები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან არა მარტო თანდაყოლილი თვისებებით, არამედ ცხოვრების გამოცდილებით განპირობებული თავისებურებებით. ხასიათის ფორმირება დამოკიდებულია იმ პირობებზე, რომელშიც ადამიანი იმყოფება. მიდრეკილებები, ინტერესები დამოკიდებულია გარე ფაქტორებზე, თუმცა, ასევე არსებობს თანდაყოლილი ინტერესები და მიდრეკილებები. ის ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რომ ადამიანები, რომლებსაც აქვთ ხასიათის ერთნაირი ნიშან-თვისებები, მაგრამ განსხვავებული მიზნები, შეიძლება ერთმანეთის მტრები გახდნენ. ასე, სხვადასხვანაირად შეიძლება განვითარდეს მოვალეობის გრძნობა, ორ კეთილსინდისიერ ადა-

მიანში. ზუსტად რომელ მიმართულებას ირჩევს პიროვნება, ეს დამოკიდებულია იმ საზოგადოებაზე, რომელშიც ის ცხოვრობს. ამასთან, კ. ლეონგარი აღნიშნავს, რომ არსებობენ ადამიანის ტიპები, რომელისგანაც ყალიბდება პროფესია. მაგ: ოფიცერი, სამხედრო მოსამსახურე, კომერსანტი და ა.შ. პროფესია პიროვნებაზე ტოვებს გარკვეულ კვალს. „ადამიანში არსებული ბუნებრივი ტენდენცია ზემოქმედებს არჩეულ პროფესიაზე, ამასთანავე, ადამიანი ზუსტად იმიტომ ირჩევს ამა თუ იმ პროფესიას, რომ ის თანხვედრაშია ინდივიდუალურ მიდრეკილებებთან“ [18. 11], [19].

კ. ლეონგარდს თავის ნაშრომში „აქცენტუირებული პიროვნება“ მოჰყავს მაგალითები თავისი კლინიკური პრაქტიკიდან. რომელიც საშუალებას გვაძლევს თვალყური ვადევნოთ ამა თუ იმ აქცენტუაციის განვითარებას ადრეული ბავშვობიდან. ის წერს: „თვისებები მოგვიცავენ ჩვენ მხოლოდ იმ ფორმით, რომელსაც აღმოვაჩინთ გამოკითხულთა შორის“ [18. 12].

მის მიერ აღწერილი ტიპებიდან, მნიშვნელოვანია, რომ ავტორი ხასიათს მიიჩნევს პიროვნების მდგრად თავისებურებად, რომელიც დროდადრო არ იცვლება. ხასიათის თვისებების ფსიქოლოგიურ გამოვლინებას, კ. ლეონგარდი განიხილავს, როგორც ორიენტაციულ სფეროს (ინტერესები და მიდრეკილებები), ემოციურ-ნებელობითი გამოვლინებად (გრძნობები და ნებისყოფა) და ინტელექტუალურ სფეროდ (აზროვნება და ინტელექტი).

ხასიათის აქცენტუაცია არის განსაზღვრული ნიშან-თვისებების დონის გაძლიერება. „აქცენტუირებული თვისებები არც ისე მრავალრიცხოვანია, როგორც ინდივიდუალური. აქცენტუაცია ეს არსებითად არის ინდივიდუალური, პიროვნებები, რომლებსაც ჩვენ აქცენტუირებულებს ვუწოდებთ, პათოლოგიას არ მიეკუთვნებიან.“ [18. 16].

კ. ლეონგარდი გამოყოფს შემდეგ აქცენტუირებულ ტიპებს (იხ. ქვემოთ), აგრეთვე ექსტრავერტირებულ და ინტროვერტირებულ ტიპებს, რომლებიც ემთხვევა კ. იუნგის ტიპებს. ლეონგარდის მიერ წარმოდგენილი ექსტრავერსია და ინტროვერსია დაკავშირებულია არა მარტო აღქმისა და წარმოდგენის პროცესებთან, არამედ ბავშვებში გარდატეხის ასაკთან, ასევე გენდერულ განსხვავებებთან. ლეონგარდის მიხედვით, ქალი უფრო ექსტრავერტირებულია, ვიდრე მამაკაცი. ასაკთან ერთად იზრება ინტროვერტიულობა.

კ. ლეონგარდის მიერ შემოთავაზებულ მიდგო-

მას აქვს ძალიან დიდი მნიშვნელობა, როგორც თეორიულ, ასევე პრაქტიკულ ასპექტში. ამ კონცეფციის საფუძველზე შემუშავებულია აქცენტუირებული ხასიათის მქონე ტიპების შეფასების მეთოდიკა და ნარმატებით სარგებლობს მრავალი მკვლევარი (ლეონგარდ-შმიშეკის კითხვარი) [18], [19].

ამ ბოლო წლებში ფსიქოლოგიაში ხასიათს განიხილავენ სხვადასხვა კუთხით. მრავალი ნაშრომი მიეძღვნა ხასიათს და მასთან დაკავშირებულ პრობლემებს, ისეთი როგორცაა: ხასიათს, რომელიც გამოიხატება ქცევაში, ფსიქოლოგიურ პრაქტიკაში ხასიათის თავისებურებებს, ხასიათის ზეგავლენას სწავლის პროცესზე და სამსახურეობრივ საქმიანობაში, პროფესიულ ინტერესებში, მიდრეკილებებში და ა.შ.

მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ხასიათის ზეგავლენის შესწავლას სამხედრო მოსამსახურეებში, სხვადასხვა სამხედრო დავალებების დროს, სამხედრო ფსიქოლოგთა ნაშრომებში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Борисова Е.М. О роли профессиональной деятельности в формировании личности // Психология формирования и развития личности. М., 1981;
2. Фулье А. Темперамент и характер. М., 1896. С. 9;
3. Полан Франсуа. Психология характера. Спб., 1896 г.С.120;

4. Кейра Фредерик. Характер и нравственное воспитание. Спб., 1987;

5. Кречмер Э. Строение тела и характер // Психология индивидуальных различий. М., 1982;

6. Шелдон У. Анализ конституционных различий. Тексты. М., 1982;

7. Алексеев А.А., Громова Л.А. Психометрия для менеджеров. Л., 1991;

8. Психология и психоанализ характера. Хрестоматия по психологии и типологии характеров. Самара, 1997;

9. Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции. М., 1995 С. 145;

10. Фрейд З. Психология бессознательного. М., 1989. С. 190;

11. Юнг К.Г. Психологическая типология. М., 1993. с. 90;

12. Юнг К.Г. Психологические типы. М., 1992;

13. Овчинников Б.В., Павлов К.В., Владимирова И.М. Ваш психологический тип. СПб., 1994;

14. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. М., 1995;

15. Фромм Э. Бегство от свободы. М., 1990;

16. Фромм Э.. Иметь или быть. М., 1990;

17. Хьел JL, Зиглер Д. Теории личности. Санкт-Петербург, 1997;

18. Леонгард К. Акцентуированные личности. Киев, 1981;

19. Leonhard K. Akzentuierte Persönlichkeiten. Berlin: Volk. U/ Gesundheit, 1976.